

Takdim

Liberal Düşünce'nin bu sayısı 2008 Büyük Çöküşü'nün kökenlerine dair bir ana dosya ve muhtelif konularda yazılmış makaleler ihtiva ediyor. 2008'in son aylarındaki büyük sarsıntının ardından küresel seviyede uzun ve derin bir durgunluk yaşadık. Durgunluk döneminin bitişinden sonra, özellikle ABD'de ekonomik iyileşme tarihsel kayıtlarda yer alan en takatsiz "kriz sonrası" büyüme dönemini doğurmakta. ABD'nin tarihinde ve diğer pek çok ülkenin tarihinde kriz ve sonraki iyileşme dönemleri toplam üretimi gösteren bir düzlemde yaklaşık olarak bir V işaretini ortaya koyuyor olsa da, 2008 sonrasının büyüme rakamları bir türlü sol çentiğin seviyesine çıkamayan ve yatay eksene paralel seyreden akamete uğramış bir V seyrini takip ediyor. Bunun nedenlerine dair tartışmalar şu an iktisat dünyasını temel tartışma konularından birisi. Bu yetersizlik nedeniyle, çöküşün ardından beş yıl gibi bir süre geçmiş olmasına rağmen, ABD merkez bankası Federal Rezerv olağan üstü para politikası icrasına devam ediyor. Bu olağan üstülüğün ne kadar büyük bir seviyede olağan üstü olduğunun bir göstergesi, geçtiğimiz dönemde küresel ekonomik aktörlerin neredeyse bütünüünün Fed'in gelecek politikasına dair beklentilere gittikçe artarak bağ(ım)lı hale gelmiş olmasıdır. Fed artık adeta gelişmiş ve gelişmekte olan dünya ülkelerinin ikinci bir merkez bankası konumundadır. Geçici olduğu düşünülen aşırı gevşek parasal politikalar bir nevi norm olmuş gibi bir görüntü vermektedir. Bu yeni durumun beklenen ekonomik iyileşmeyi sağlayıp sağlayamayacağı veya bizi yeni ve daha kötü ekonomik sıkıntılara yönlendirip yönlendirmeyeceği önümüzdeki

dönemin gelişmelerince belirlenecek bir büyük merak konusu. Derginiz *Liberal Düşünce* bu sayıdaki dosya ile işte bu konulardaki sorularınıza vereceğiniz cevapları kolaylaştırılmayı amaçlıyor.

2008 Büyük Çöküşü'nün nedenlerine dair belki de en naif görüş deregü-lasyon argümanı. Bu argümana göre, finansal piyasalar bir deregü-lasyon çağı yaşadı, ve bu nedenle konut balonlarının oluşması ve sonrada bu balonların patlaması mümkün oldu. Dosyamızın David Henderson tarafından kaleme alınan ilk makalesi regü-lasyon ve deregü-lasyonun hangi sektörlerde gerçekleşmiş olduğunu ve bu gerçekleşmelerin sonuçlarını bize karşılaştırmalı olarak sunuyor. Kanıtlarla konuşarak meseleyi ele alan Henderson'dan öğreniyoruz ki, yasal düzenleme hacmi, düzenleme ve denetleme bürokrasisinin çalışan sayısı ve bütçe büyüklükleri açılarından bakıldığında bir deregü-lasyon çağından bahsetmek imkansızdır.

Derginizin Avusturya Okulu özel sayısında John B. Taylor'un bu krizi empirik bir analizle anlattığı makalesini yayınlamıştık. Taylor'a göre konut balonunun oluşumunda asıl faktör aşırı gevşek bir para politikasıydı. Bu aşırılığın bilimsel bir teşhisi olarak elimizde ne mutlu ki Taylor Kuralı var. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin çoğunda 1980'ler ve 1990'lar boyunca uygulanan kurallara dayalı ve kural benzeri politikalar Büyük Moderasyon olarak adlandırdığımız bir ekonomik başarıyı ortaya koymuştu. Fed bu dönem boyunca faiz politika oranının belirleniminde çok yaklaşık olarak Taylor Kuralı'nı takip etmişti. Sonuç ABD'nin II. Dünya Savaşı sonrasında yaşadığı en uzun ve en güçlü büyüme dönemi olmuştu. Fed 2000'li yılların başlaması ile birlikte ise Taylor Kuralı'ndan büyük bir sapış gerçekleştirdi. Dolayısıyla, bu aşırı gevşekliğin işe yararlığı tarihsel tecrübeyle ispatlanmış bir kıstası olarak, Taylor Kuralı aynı zamanda mevcut olağan üstü ve bütünüyle keyfi politikalara karşı sağlam bir alternatif politikanın esaslarından birisi olmaya devam ediyor.

Taylor Kuralı tabiidir ki mükemmel bir kural değil, ve esasen Taylor Kuralı'ndan daha iyisine de sahibiz. Verimlilik Normu, George Selgin'in makalesindeki 2000'li yıllara yönelik tatbiki sayesinde, bize para politikasındaki hatanın daha derinine inme imkanı veriyor. Halen birçok iktisatçı fiyat istikrarını sağlamanın bir şekilde bize ekonomik istikrarı da temin edeceğini düşünse de, Verimlilik Normu bu fikirdeki hatayı açığa çıkarma gücüne sahip. Selgin'in makalesi Büyük Moderasyon hakkında da daha derin düşünmemize yol açacak şekilde, Taylor Kuralı'nı takip eden Fed'in bunu dahi keyfi bir seçim olarak icra ettiğini ve bu yüzden de kuraldan büyük sapışı gerçekleştirdiğini bize ima etmekte. Elbette, eğer bu fikir doğruysa, artık merkez bankası

yöneticilerinin anayasal bir seviyede, veya en azından yasama meclisi görevlendirmesi olarak kurallara dayalı bir politika yürütmesi için yeni bir gereğe daha sahip oluruz.

Hayek eğer yaşasaydı, hiç şüphesiz ki, günümüzün ekonomik sorunlarının altında keyfi politika icralarının yattığını gayet etkili bir şekilde ifade ederdi. Onun önerisi muhtemelen, sahip olduğumuz küresel *fiat* para (hükmi/karşılıksız para) sisteminde, öncelikle kurallara dayalı bir politika olurdu. Hatta tercihini Taylor Kuralı'ndan yana kolaylıkla yapabiliirdi. John B. Taylor'un makalesi işte bu tahminlerimizin altında yatan sebeplerin bir izahı gibi. Taylor'un bu sofistike düşüncelerle dolu değerli makalesi kasvetli bir bilim olmakla suçlanan iktisadın aslında ümitli olmamız için bize gayet sağlam nedenler sunduğunu da gözler önüne serer nitelikte. Ve para politikası bahsini tamamlamak üzere Avusturyalı ekonomist Roger Garrison'dan aynı kalitede bir makaleye de sahibiz. Garrison bize Hayek'in neden Taylor Kuralı'nı ancak bir ikinci en iyi olarak savunabileceğini açıklamaya çalışıyor. Ve onun asıl para politikası önerisinin Verimlilik Normu olacağını faiz oranlarının koordine edici rolü üzerinden dile getiriyor.

Mesele faiz oranları olduğunda, ne yazık ki, ülkemizde son on yılda bir bilgi ve fikir karmaşası hakim oldu. Bunun temel nedeni de "faiz lobisi" söylemi. Bir zamanların "yeşil sermaye" söylemi ne kadar anlamsız olduysa, faiz lobisi söylemi de o kadar anlamsız. Ve esasen bu söylem bir "faiz fobisi"ne işaret ediyor. Garrison'un makalesi faiz oranlarının finansal ve hatta ekonomik istikrarımız için sahip olduğu ikame edilemez koordine edici fonksiyona dikkat çekmeye yarayabilir. Bununla birlikte, elbette, Garrison bu makalesinde tam da olması gerektiği gibi, bir Taylor Kuralı eleştirisini de ihtiva ediyor. Ve faiz oranlarının serbest bırakıldığı, verimlilik artışlarından kaynaklı fiyat düşüşlerinin para politikası marifetiyle sterilize edilmediği bir politika olarak, Verimlilik Normu'nun neden Hayek'in ilk tercihi olacağını bize anlatıyor.

Misesçi paradigmanın ülkemizdeki temsilcileri ne yazık ki halen az sayıda. Bu az sayıdaki Misesçi'den birisi de Serkan Kiremit. Bizim için son ekonomik kriz ve iktisat biliminin hakim paradigmasını birlikte ele aldığı yazısında, özellikle negativizm suçlamasını ele aldığı satırlarla önemli bir hatayı düzeltiyor. Misesçi paradigma, bazılarının iddia ettiğinin aksine, kollarımızı bağlayarak hiçbir şey yapmadan "kadere" boyun eğmemiz gerektiğini savunmaz. Bilakis o, Serkan Kiremit'in ifade ettiği gibi, "çok şey yapmanın yoludur" ve uzun bir yapılacaklar listesine sahiptir. Serkan Kiremit'in yazısı işte bu uzun listeye dair bize esaslı bir fikir verebilir nitelikte.

Ve ana dosyamızın son yazısı olarak Peter Boettke'nin Mises'in *Sosyalizm* kitabına dair eleştiri yazısını okuyacağız. Küresel krizin kopuşu ve sonrasında sosyalistler bir kez daha Marx'ın haklı olduğunu anlatmaya başladılar. Elbette değildi. Hatta Marx'ın kapitalizm hakkındaki fikirleri safsatalardan öteye gitmemişti. Bu gerçeğin kısa bir hatırlatıcısı olarak bu yazıyı yayınlamayı uygun gördük. Eğer bu yazı yine de sosyalist fikirleri savunanları ikna etmez ise, onlara Peter Boettke'nin editörlüğünü yaptığı dokuz ciltlik *Socialism and the Market: The Socialist Calculation Debate Revisited* (New York, NT: Routledge, 2000) isimli eseri tavsiye edebiliriz.

Değerli özgürlük dostları, bu sayımızda 2008 Büyük Çöküşü dosyamıza ilave olarak muhtelif makalelere de yer veriyoruz. Bu makaleler arasında yine ekonomik özgürlük meselesi ile ilgili iki çalışma yer alıyor. Bu çalışmalardan ilki Dr. Bican Şahin'e ait. Dr. Şahin, "Özgürlüğün Politik Ekonomisi ve Dershanelerin Kapatılması Meselesi" başlıklı çalışmasında özgürlüğün insan hayatındaki yerini tespit ettikten sonra onun sivil, siyasi ve ekonomik boyutları arasında üçlü bir ayırım yapıyor. Şahin'in de belirttiği gibi genel olarak özgürlük bu üçlü sacayağı üzerinde yükselmektedir ve bunlar birbirini tamamlar mahiyettedir. Bunların herhangi birisinde oluşacak bir gerileme diğer özgürlüklerin de gerilemesine yol açacaktır. Bu çerçevede Dr. Şahin, ekonomik özgürlüğün özel bir türü olan girişim özgürlüğünü tartıştıktan sonra Türkiye'de genel olarak ekonomik özgürlüğün özel olarak da girişim özgürlüğünün durumunu değerlendiriyor. Dr. Şahin bu değerlendirmeyi, Hükümet'in son dönemde ekonomi ve siyaset gündemini oldukça meşgul eden dershanelerin kapatılması/dönüştürülmesi projesi üzerinden yapmaktadır. Ekonomik özgürlük meselesi ile ilgili ikinci makale bir çeviri. Martin Rode, Bodo Knoll, and Hans Pitlik'in "Ekonomik Özgürlük, Demokrasi ve Hayat Memnuniyeti" başlıklı çalışmasını Arda Akçiçek'in çevirisinden okuyoruz. Bu çalışmada yazarlar, ekonomik özgürlüğün güvencesi olarak piyasa ekonomisi, siyasal özgürlüklerin kurumsallaştığı demokrasi ve hayat memnuniyeti arasındaki ilişkileri irdeliyorlar. Ekonomik özgürlük ve refahla ilgili orijinal bir çalışma Türkiye bağlamında Dr. Aykut Ekinci tarafından sunulmakta. Dr. Ekinci, "2001 Krizi Sonrası Türkiye Ekonomisindeki Büyümenin Sırrı: Daha Liberal Bir Ekonomi(?)" başlıklı çalışmasında Türkiye'de 90'lı yıllara kıyasla hızlı ekonomik büyüme ve gelişmenin olduğu 2000'li yılların sırrının siyasi istikrar, para politikası, maliye politikası ve dışa açılım ve rekabet gücünde yattığını bunun da ekonomide liberalleşme olarak okunabileceğini ifade etmekte. Dr. Ekinci, bu iyimser tespitin ardından kazanımların kalıcı olabilmesi ve daha da özgür ve müreffeh bir Türkiye yaratılabilmesi için yapılması gerekenleri tartışıyor.

Bu sayıda, Gezi Parkı Protestoları'nın farklı bir yorumuna da yer veriyoruz. "Modern Mesihler: Gezi Hadisesinin Politik Teolojisi" başlıklı yazısında Dr. Bengül Güngörmez, "... din-politika ilişkisi çerçevesinde, modern devrimci hareketlerin dinsel boyutundan hareketle sosyolojik bir fenomen olarak Gezi Olaylarını değerlendirmek(tedir)." Dr. Güngörmez'e göre, başlangıçta "masum" bir çevre duyarlılığı ile ortaya çıkan Gezi olayları, ilerleyen dönemde "toplumu bir "diktatör"den 'kurtarma' operasyonunu içeren devrimci, bir başka deyişle de 'Mesihçi' dinsel bir harekete dönüşmüştür."

Son olarak bu sayıda, sizlerin ilgiyle okuyacağınızı düşündüğümüz bir başka çalışma Dr. Melih Yürüşen'in kaleminden çıktı. Chandran Kukathas'ın işaret ettiği üzere çoğulluk olgusu toplumlarımızın bir gerçeği. Kimi düşünürler bunun bir zenginlik kaynağı olduğu ve bu nedenle teşvik edilmesi gerektiğini söylerken Kukathas gibi kimi düşünürler de çoğulluğa nötr bir tavır takınmakta ve farklılıkların toplumlarda gruplar arasında ve devlet ve toplumsal gruplar arasında çatışmalara da neden olabildiğine dikkat çekmekte. Bu çerçevede, liberalizmin cevap bulmaya çalıştığı temel sorunsal, farklılıkların nasıl barış içerisinde bir arada yaşayabileceği konusudur. Dr. Yürüşen "İnsan Doğası ve Medenî Bir Barışçı Çoğulluk: Humecu Bir Perspektif" başlıklı çalışmasında işte bu sorunsal üzerine Humecu bir perspektiften eğiliyor.

Keyifli okumalar dileğiyle...

Ünsal Çetin, Sayı Editörü

Kapak Notu:

Fotoğraftaki kişi Richard Severin Fuld, Jr. Lehman Brothers'ın 15 Eylül 2008'de iflasının ardından şirketin "Gorilla" lakaplı genel müdürü Richard Severin Fuld, Jr.'un bir sanatçı tarafından yapılan portresi üstüne yazılan ifadeler; Avusturyacı iktisadın haklı çıktığına dair bir notla birlikte görülüyor. Fuld, iflasın ardından aşırı risk aldığı ve Lehman Brothers'ı işler kötü giderse merkez bankası tarafından kurtarılacağı yönündeki kanaate dayalı olarak yönettiği için eleştirilmiştir.